

ГАРАНТІЇ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ І СВОБОД ЯК ЕЛЕМЕНТ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Остапенко Володимир Вікторович,
здобувач кафедри конституційного права України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: ostapenko000@ukr.net
ORCID 0000-0001-7631-1663

Визначено місце судових гарантій у системі юридичних гарантій конституційних прав і свобод людини. Розглянуто класифікацію юридичних гарантій конституційних прав і свобод людини. Проаналізовано місце і значення права на справедливий судовий розгляд у системі юридичних гарантій прав людини через призму розгляду практики Європейського суду з прав людини у сфері застосування ст. 6 Конвенції про захист прав та основоположних свобод людини.

Ключові слова: гарантії; право людини; юридичні гарантії; суд; судовий захист; конституційна скарга.

Постановка проблеми та актуальність теми. Важливими принципами демократичної правової держави визнаються конституційно закріплені права і свободи людини, а також передбачені конституціями засоби їх захисту. Саме гарантії прав і свобод людини і громадянина виступають реальними можливостями реалізації та захисту у даній сфері. З огляду на це актуальним завданням є встановлення сутності гарантій прав і свобод людини і громадянина, визначення переліку прав, які підлягають гарантуванню конституційним шляхом, й утвердження меж вказаних гарантій, передбачених в Основному Законі України. Все це зумовлює пошук твердого ядра безпосереднього захисту зафіксованого в Конституції права і безпосереднього юридичного ефекту цього права.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й науково-практичні аспекти проблеми гарантування прав і свобод людини і громадянина, з урахуванням національного та міжнародно-правових стандартів, розглядали у своїх працях такі вчені, як М. М. Антонович, Ю. Г. Барабаш, С. П. Головатий,

О. М. Гончаренко, А. М. Колодій, В. В. Кравченко, Ю. І. Крегул, А. Р. Крусян, О. Г. Кушніренко, С. П. Мороз, А. Ю. Олійник, М. Ф. Орзіх, О. В. Петришин, Ж. М. Пустовіт, О. В. Пушкіна, П. М. Рабінович, В. В. Речицький, Т. М. Слїнько, Ю. М. Тодика, М. І. Хавронюк, В. М. Шаповал та ін.

Таким чином, тема цієї статті є надзвичайно актуальною, а її розкриття сприятиме підвищенню ефективності захисту конституційних прав і свобод.

Метою статті є аналіз змісту та значення юридичних гарантій як елементу правового статусу людини і громадянина в Україні.

Виклад основного матеріалу. Як наголошував відомий учений-конституціоналіст Ю. М. Тодика, для успішного втілення в життя закріплених у Конституції України прав і свобод людини та громадянина потрібні, перш за все, сприятливі обставини, які складаються з багатьох суб'єктивних і об'єктивних факторів, покликаних забезпечити сприятливі умови для реалізації прав і свобод. Слід зазначити, що гарантії прав і свобод людини і громадянина взаємопов'язані й взаємозумовлені, утворюють в цілому загальну систему та у своїй сукупності забезпечують їх надійну реалізацію, всебічну охорону і захист [1, с. 182].

У вітчизняній юридичній науці на сьогодні не існує єдиної думки щодо систематизації гарантій прав і свобод людини і громадянина. Так, гарантії забезпечення реалізації прав і свобод людини і громадянина прийнято поділяти на загальні та спеціальні. Під загальними гарантіями розуміють всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, спрямованих на практичне здійснення прав і свобод громадян, усунення можливих причин і перешкод для їх неповного або неналежного здійснення, захист прав і свобод від можливих порушень. У свою чергу, спеціальні (юридичні) гарантії визначають як правові засоби і способи, за допомогою яких реалізуються, охороняються, захищаються права і свободи громадян, усуваються їх порушення та поновлюються порушені права [2, с. 132].

І. Й. Магновський пропонує вузький підхід до поділу загальних гарантій, а саме: політичні, економічні та соціальні гарантії [3, с. 13]. Більш класичним, на

нашу думку, є підхід, запропонований Т. М. Слінько: зазначити поряд з іншими духовні, матеріальні та організаційні гарантії. Духовні гарантії – це рівень загальної та політико-правової культури громадян, їх освіченість, морально-психологічний клімат; політичні – сукупність політичних заходів і способів, які спрямовані на створення режиму найбільш оптимальної реалізації прав і свобод; економічні – сукупність економічних відносин, яка дає змогу реалізовувати конституційні права і свободи; матеріальні – конкретні предмети і речі, які дозволяють реалізувати те чи інше основне право чи свободу; організаційні – систематична діяльність держави та її органів, посадових осіб, недержавних організацій зі створення сприятливих умов для реального користування громадянами своїми правами і свободами [4, с. 124].

Юридичні гарантії встановлюються державою в Конституції та конституційних законах, а також у поточному галузевому законодавстві (кримінально-процесуальному, цивільно-процесуальному, трудовому та ін.). На відміну від інших юридичних гарантій, конституційні гарантії прав і свобод людини і громадянина знаходять своє закріплення у розділі II Конституції України та в конституційних законах, які деталізують відповідні конституційні права і свободи. Умовно ці гарантії можна поділити на універсальні (закріплені у статтях 55–64 Конституції України) та специфічні. Останні знаходять свої закріплення у статтях Конституції, що регламентують те чи інше основне право чи свободу.

На думку В. Л. Федоренка, існують два види юридичних гарантій: нормативно-правові та організаційно правові. Нормативно-правові гарантії – це сукупність передбачених нормами права юридичних засобів забезпечення реалізації охорони і захисту прав та свобод людини і громадянина. До нормативно-правових гарантій відносять:

– норми-принципи, зокрема ті, що забезпечують права і свободи людини і громадянина (статті 21–64 Конституції України), насамперед щодо невідчужуваності, непорушності, невичерпності, рівності, необмежуваності конституційних прав і свобод людини і громадянина, рівності громадян,

презумпції невинуватості особи, принципу неприпустимості зворотної дії закону або іншого нормативно-правового акта в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи тощо;

- юридичну відповідальність;
- юридичні обов'язки.

Організаційно-правові гарантії – це передбачені в нормативно-правових актах суспільно-політичні інституції, на які покладаються відповідні функції та повноваження щодо організації та здійснення юридичного забезпечення реалізації, охорони і захисту свободи людини і громадянина [5, с. 157].

Відмінність юридичних гарантій від інших видів гарантій полягає в такому. Якщо економічні, політичні, соціальні, організаційні та духовні гарантії є передумовою реалізації прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, то юридичні гарантії спрямовані на конкретне (безпосереднє) здійснення прав, свобод і обов'язків людини та їх охорону від протиправних посягань і порушень.

Поряд з вказаними класифікаціями гарантії конституційних прав і свобод людини і громадянина поділяються на дві великі групи: внутрішньодержавні (національні) та міжнародно-правові [1, с. 181]. При цьому перші, у свою чергу, включають в себе судові та позасудові внутрішньодержавні гарантії. А вже міжнародно-правові гарантії поділяються на універсальні, які здійснюються в рамках ООН і спеціалізованих підрозділів, та регіональні, реалізація яких відбувається на регіональному міжнародному рівні. Їх значення є достатньо вагомим, свідченням цього є як численні міжнародні документи, що закріплюють стандарти галузі прав людини, так і створення інституційних механізмів щодо захисту прав людини, найбільш дієвим серед яких є, безумовно, Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) [6, с. 55].

Наведена класифікація видів гарантій прав і свобод людини і громадянина може бути доповнена й іншими критеріями, що дадуть змогу поглибити основні знання про різноманітність їх правової природи. Як засвідчує міжнародний і національний досвід, ефективність гарантій основних

прав і свобод людини залежить від рівня розвитку правових принципів й інститутів демократії, стану економіки, засобів розподілу життєвих благ, рівня правового виховання і культури населення, ступеня суспільної злагоди, наявності незалежної судової влади, ефективного законодавства тощо.

Універсальною гарантією, тобто такою, яку можна застосувати для реалізації та захисту майже всіх основних прав і свобод людини і громадянина, є право на звернення до суду. У цій достатньо розвиненій і розгалуженій сфері захисту прав і свобод людини ст. 55 Конституції України є стрижневою. Частина перша статті закріплює право на судовий захист, яке в міжнародній практиці отримало назву «право на суд» або «право на правосуддя». Оскільки в цьому праві важлива не проголошена мета, а результат, то вона зумовлюється достатньо жорсткими критеріями та стандартами. Право на справедливий судовий розгляд є основоположною засадою всієї системи гарантування прав і свобод людини.

Право на судовий захист може виступати одночасно як правом-гарантією, так і механізмом реалізації обов'язку держави гарантувати права і свободи громадян, які закріплені в Конституції, законах і передбачені міжнародними зобов'язаннями держави, що визнається одним із найбільш ефективних засобів захисту прав людини. Судовий захист серед усього спектру юридичних гарантій є основним, що зумовлено юридичною природою судової гілки влади, місцем суду у структурі державних органів, його функціональним призначенням. Гарантія права на судовий захист належить до основних невідчужуваних прав і свобод і не може бути обмежена навіть в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

На думку французького правознавця Ф. Люшера, право на судовий захист складається з таких компонентів: а) вільний доступ до правосуддя; б) можливість неодноразової перевірки і перегляду винесеного рішення; в) право на оскарження винесених рішень та ухвал до вищих судових інстанцій. Усі ці критерії мають у своїй сукупності визначальне значення для оцінки якості правосуддя; будь-яка спроба применшити або обмежити можливості

клієнта довести свою справу до кінця і в розумні терміни, природно, призводить до звуження права людини як у цивільному, так і у кримінальному процесі [7, с. 15].

Слід погодитися з позицією В. Г. Буткевича, що захист судом прав і свобод людини можна розглядати як норму, реалізація якої обумовлена наявністю низки імперативних вимог: надання доступу до правосуддя, заборона відмови в правосудді, захист не теоретичних й ілюзорних можливостей, а конкретного й дійсного права доступу в суд. Рівень доступу має бути достатнім для захисту цього права, можливості ясні та конкретні, щоб у випадку їх недотримання можна їх було оспорити, обов'язок держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя, утвердження системи юридичної допомоги для реалізації цього права, спрощення процедури доступу до суду, надання допомоги адвоката та ін. [8, с. 411].

Разом із тим, хоча право на захист прав і свобод у суді є настільки значущим, що не може підмінятися доцільністю, його реалізація відбувається з дотриманням рівноваги між вимогами суспільного інтересу та обов'язковими приписами самого цього права. І як демократичне суспільство не може нехтувати цим правом, оскільки воно є одним із показників його демократизму, так і особа в необхідності реалізації такого права не може ігнорувати існуючий демократичний порядок, що склався в суспільстві. Інакше кажучи, право на суд, навіть коли йдеться про захист прав і свобод, не є абсолютним, а може бути обмеженим (у виборі засобів захисту цього права, рішеннями не порушувати судового переслідування, постановою про припинення справи та ін.). При цьому важливо, щоб такі обмеження не перейшли межу, за якою знаходиться суть права на судовий захист [8, с. 411].

Окремого значення набуває питання щодо спектру прав, які мають бути предметом судового захисту. Саме Венеційська комісія пропонувала, щоб у тексті Конституції України було закріплено окреме положення, яке б чітко визначало: якими є ті конкретні права, стосовно яких судовий захист є конституційно гарантованим. На думку Комісії, загальна формула, що

міститься у ч.1 ст. 55 (Права і свободи людини і громадянина захищаються судом) нині чинної Конституції, є занадто широкою, а тому – незадовільною [9, с. 19]. З цього приводу доцільно звернути увагу на проект оновлення розділу II Конституції України, а саме на формулу статті: «Кожен має право на ефективний захист судом своїх порушених прав, свобод та інтересів. Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним, безстороннім і компетентним судом, створеним відповідно до закону, який на підставі Конституції і закону має вирішити спір щодо його прав, свобод та обов'язків або встановити обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього обвинувачення. Тим самим гарантується право кожного будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [10, с. 175].

Законодавець, визначаючи право на справедливий суд, у Законі України «Про забезпечення права на справедливий суд» затвердив таке формулювання: «Кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів у розумні строки незалежним, безстороннім і справедливим судом, утвореним відповідно до Закону. Іноземці, особи без громадянства та іноземні юридичні особи мають право на судовий захист в Україні нарівні з громадянами і юридичними особами України. Судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи відповідно до Конституції та в порядку, встановленому законами України» [11].

Формулювання цієї частини в новій редакції приведено у відповідність до положень ч. 3 ст. 8 Конституції України («Звернення до суду для захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України гарантується») та її ч. 1 ст. 55 («Права і свободи людини і громадянина захищаються судом»). Це означає, що така нова формула жодним чином не спричинює скасування, обмеження чи звуження прав і свобод людини і громадянина. Навпаки, розширюються можливості захисту прав, бо така формула дає змогу, не порушуючи права особи на судовий захист, розвантажити суди від тих справ, які не мають характеру юридичного спору і

які можна буде вирішити не в судовому, а в позасудовому порядку. За рахунок розвантаження судів від не притаманних їм функцій можна очікувати підвищення якості судочинства і, відповідно, судового захисту прав і свобод людини.

Особливе місце належить Конституційному Суду України в контексті гарантування прав і свобод людини та громадянина. Тому видається доцільним звернути увагу на правові позиції органу конституційної юрисдикції.

Зокрема, у п. 2 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України № 9-зп від 25.12.1997 р. (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) Суд надав таке тлумачення: «Частина перша статті 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод. Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке відповідно до ст. 64 Конституції України не може бути обмежене.

Таким чином, положення ч. 1 ст. 55 Конституції України закріплює одну з найважливіших гарантій здійснення як конституційних, так й інших прав та свобод людини і громадянина» [12].

У п. 3.6 мотивувальної частини рішення Конституційного Суду України № 26-рп/2009 від 19.10.2009 р. (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України) відзначається, що «невиконання судом вимоги щодо розгляду справ у стислий строк <...> не може бути підставою для залишення скарги судом без розгляду у зв'язку із закінченням строків, оскільки є несумісним із суттю конституційного права на судовий захист і призводить до порушення правової справедливості у реалізації виборчих прав громадян» [13].

Треба звернути увагу і на п. 1 резолютивної частини рішення

Конституційного Суду України від 25.11.1997 р. (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи), в якому зазначається: «... кожен, тобто громадянин України, іноземець, особа без громадянства, має гарантоване державою право оскаржити в суді загальної юрисдикції рішення, дії чи бездіяльність будь-якого органу державної влади, органу місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, якщо громадянин України, іноземець, особа без громадянства вважають, що їх рішення, дія чи бездіяльність порушують або обмежують права і свободи громадянина України, іноземця, особи без громадянства чи перешкоджають їх здійсненню, а тому потребують правового захисту в суді.

Такі скарги підлягають безпосередньому розгляду в судах незалежно від того, що прийнятим раніше законом міг бути встановлений інший порядок їх розгляду (оскарження до органу, посадової особи вищого рівня стосовно того органу і посадової особи, що прийняли рішення, вчинили дії або допустили бездіяльність).

Подання скарги до органу, посадової особи вищого рівня не перешкоджає оскарженню цих рішень, дій чи бездіяльності до суду» [14].

У межах конституційної судової реформи, яка набула чинності в Україні 30.09.2016 р., до Конституції України були внесені зміни, зокрема, щодо запровадження інституту конституційної скарги, а саме ст. 55 Конституції України було доповнено новою частиною: «Кожному гарантується право звернутися із конституційною скаргою до Конституційного суду України з підстав, установлених цієї Конституції, та у порядку, визначеному законом». Крім того, Конституцію України доповнено ст. 151-1 такого змісту: «Конституційний Суд України вирішує питання про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Конституційна скарга може бути подана в разі, якщо всі інші національні засоби юридичного захисту вичерпано».

На наш погляд, значення конституційної скарги полягає в тому, що вона, безумовно, стане додатковою важливою гарантією в механізмі судового захисту основних прав і свобод людини і громадянина. Можливість осіб звертатися до органу конституційної юрисдикції сприятиме зміцненню демократії та громадянського суспільства, адже даний інститут стане однією із форм громадського контролю за владою, який надасть можливість громадянину бути не лише спостерігачем, а й активним учасником формування правової політики держави. Крім того, запровадження даного виду скарги дасть новий поштовх у розвитку доктрини щодо майбутнього механізму її реалізації [15, с. 222].

«Ми очікуємо приблизно від 7 до 10 тисяч конституційних скарг в Україні. Це для нас великий виклик. На мій погляд, для досягнення основної мети цього правового інституту – поліпшення доступу громадян до конституційного правосуддя за захистом своїх прав, свобод та законних інтересів – необхідно законодавчо врегулювати низку питань, насамперед з метою попередження можливості перевантаження Суду, що може призвести до порушення загально визнаного принципу розгляду судових справ у розумні строки» – справедливо відзначає Ю. В. Баулін [16, с. 19].

Наразі конституційні скарги, що надходять для внесення змін до Закону України «Про Конституційний Суд України», зберігаються у Секретаріаті Конституційного Суду України й будуть відповідно опрацьовані в ньому та розглянуті Конституційним Судом України після законодавчого визначення порядку їх розгляду.

Право на справедливий судовий розгляд посідає визначальне місце й у практиці ЄСПЛ, займаючи при цьому визначне місце серед міжнародно-правових гарантій прав людини і громадянина.

Доречно вказати, що право на «справедливий» судовий розгляд є важливою складовою ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини та основоположних свобод.

Стандарти справедливого судового розгляду можуть змінюватися з

плином часу та розвитком суспільства. Відповідно не існує остаточно визначеного переліку складових справедливого судового розгляду, з-поміж яких: вчасне повідомлення про судові засідання, належний час на підготовку до судового розгляду, можливість ознайомлення з матеріалами справи, відповідні вимоги щодо належних доказів та аргументів тощо.

Перш ніж розглянути конкретні аспекти права на справедливий судовий розгляд, як воно було визначено у практиці ЄСПЛ, слід наголосити, що сфера застосування ст. 6 не обмежується лише судовими слуханнями. Судове провадження розглядається як кульмінація змагального процесу. Саме справедливість цього процесу є найголовнішою цінністю, що лежить в основі положень ст. 6 та Конвенції взагалі. Таким чином, будь-які дії, що йдуть у супереччя поняттю справедливості, на досудовій стадії можуть поставити під сумнів справедливий характер провадження в цілому [17, с. 235].

Стосовно питання доступу до суду ЄСПЛ в Ухвалі щодо прийнятності Заяви № 6778/05 «МПП «Голуб» проти України» від 18.10.2005 р. повторює, що процедурні гарантії, закріплені ст. 6 Конвенції, гарантують кожному право подання скарги щодо його прав та обов'язків цивільного характеру до суду чи органу правосуддя. Таким чином, втілюється право на звернення до суду, одним з аспектів якого є право доступу, тобто право розпочати провадження в судах з цивільних питань (справа «Голдер проти Сполученого Королівства», рішення від 21.02.1975 р., серія А № 18, пункти 28–36). ЄСПЛ наголошує, що право на звернення до суду, одним з аспектів якого є право доступу до суду, не є абсолютним; воно може бути обмеженим, особливо щодо умов прийнятності скарги, оскільки за своєю природою це право вимагає регулювання з боку держави, яка щодо цього користується певними межами самостійного оцінювання. Проте право доступу до суду не може бути обмежене таким чином або такою мірою, що буде порушена сама його сутність. Ці обмеження не будуть сумісними з п. 1 ст. 6, якщо вони не мають легітимної мети та не є пропорційними між використаними засобами та досягнутими цілями (рішення у справі «Brullla Gomez de la Torre v. Spain» від 19.12.1997 р., п. 33) [18, с. 46].

У рішенні «Меньшакова проти України» (Menshakova v. Ukraine, заява № 377/02) від 08.04.2010 р. ЄСПЛ також виклав конвенційні стандарти стосовно доступу до суду: «Суд повторює, що п. 1 ст. 6 гарантує кожному право на звернення до суду з позовом щодо його прав та обов'язків цивільного характеру. Таким чином, він втілює в собі «право на суд», яке, згідно з практикою Суду, включає в себе не тільки право ініціювати провадження, але й право розраховувати на «розгляд» спору судом (наприклад, рішення у справі «Кутіч проти Хорватії» (Kutic v. Croatia), заява № 48778/99, п. 25, ЄСПЛ 2002-II)» [18, с. 48].

У цій справі ЄСПЛ визнав, що не було порушення ст. 6 Конвенції щодо скарги заявниці на відсутність доступу до суду. Однак слід зазначити, що даний аспект права на справедливий суд неодноразово був предметом розгляду в ЄСПЛ. Станом на 11.04.2013 р. ним було визнано 13 порушень права на доступ до суду, зокрема в таких справах, як: «Балацький проти України» (Balatskyu v. Ukraine, заява № 34786/03), рішення від 25.10.2007 р., коли ЄСПЛ визнав порушення з огляду на непостановлення національними судовими органами остаточного процесуального рішення у справі заявника, обмежившись повідомленням у позапроцесуальному порядку, а саме листом, що не могло бути оскаржено; «Мушта проти України» (Mushta v. Ukraine, заява № 8863/06), рішення від 18.11.2010 р. – ЄСПЛ дійшов висновку, що заявниця та її представник діяли у цій справі з належною сумлінністю та що не було вини заявниці в тому, що вона не подала касаційну скаргу в межах строку, встановленого законодавством. Навіть припускаючи, що пояснення Уряду щодо підстав відмови Верховного Суду поновити строк є відповідними, ЄСПЛ зазначає, що за обставин цієї справи застосування процесуальних обмежень національним судом не було очевидним та передбачуваним для заявниці й тому не відповідало принципу юридичної визначеності [18, с. 48].

Право на справедливий судовий розгляд – важлива складова ст. 6 Конвенції. Стандарти справедливого судового розгляду можуть змінюватися з плином часу та розвитком суспільства. Отже, не існує остаточно визначеного

переліку складових справедливого судового розгляду, з-поміж яких: вчасне повідомлення про судові засідання, належний час на підготовку до судового розгляду, можливість ознайомлення з матеріалами справи, відповідні вимоги щодо неналежних доказів та аргументів тощо.

Висновки. Таким чином, в останні декілька років у сфері гарантування прав і свобод людини і громадянина відбулися значні позитивні зрушення. Конституція України закріплює низку важливих прав людини та передбачає гарантії їх реалізації, які отримують свій подальший розвиток у поточному законодавстві. Безперешкодне звернення до суду з метою відновлення справедливості та порушеного права – основна й кінцева гарантія в реалізації прав і свобод. Провідне місце в системі юридичних механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина в сучасному світі належить інституту конституційного контролю. Найбільш вагомим досягненням є запровадження конституційної скарги як одного з найважливіших та передових форм гарантування прав і свобод людини і громадянина. У достатньо розвиненій і розгалуженій сфері гарантування прав і свобод людини і громадянина стрижневою є ст. 55 Конституції України. Закріплюється право на судовий захист, яке обумовлено доволі жорсткими критеріями та стандартами як в національному, так і міжнародно-правовому механізмі судового захисту та гарантій прав людини.

Список літератури:

1. Тодыка Ю. Н., Тодыка О. Ю. Конституционно-правовой статус человека и гражданина в Украине. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. С. 368.
2. Конституційне право України: підручник / за ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. Харків: Право, 2008. 416 с.
3. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини та громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект): дис. ... канд. юрид. наук / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 2003. 221 с.
4. Кушніренко О. Г., Слінько Т. М. Конституційне право України у запитаннях і відповідях: навч. посіб. Харків: Майдан, 2012. 330 с.
5. Барабаш Ю. Г. Правова політика у сфері прав людини: шляхи підвищення ефективності. *Право України*. 2009. № 4. С. 55–61.
6. Федоренко В. Л. Конституційне право України: підручник / М-во юстиції України, Нац. акад. держ. упр. при Президенті України. Київ: Ліра-К, 2016. 616 с.
7. Люшер Ф. Конституционная защита прав и свобод личности: пер. с фр. Москва: Изд. группа «Прогресс» – «Универс», 1993. 384 с.

8. Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол.: В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін.; Нац. акад. прав. наук України. 2-ге вид., переробл. і допов. Харків: Право, 2011. 1128 с.
9. Головатий С. П. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу. Ч. 3: Права людини (ст. 3 Конституції України). *Право України*. 2015. № 1. С. 13–90.
10. Речицький В. В. Конституційне АБВ. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. 408 с.
11. Про забезпечення права на справедливий суд: Закон України від 12.02.2015 р. № 192-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/192-19> (дата звернення: 17.06.2017).
12. Рішення Конституційного Суду України № 9-зп від 25.12.1997 р. (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води). *Офіційний вісник України*. 1998. № 1. С. 169.
13. Рішення Конституційного Суду України № 26-рп/2009 від 19.10.2009 р. (справа про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо виборів Президента України). *Вісник Конституційного суду України*. 2009. № 6. С. 56.
14. Рішення Конституційного Суду України від 25.11.1997 р. (справа громадянки Дзюби Г. П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи). *Офіційний вісник України*. 2003. № 28. С. 100.
15. Остапенко В. В. Щодо деяких проблем реалізації права на конституційну скаргу. *Принципи сучасного конституціоналізму та Основний Закон України. IX Тодиківські читання: зб. тез наук. повідом. міжнар. наук. конф. (4–5 листоп. 2016 р.) / за заг. ред. проф. А. П. Гетьмана; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2016. С. 221–223.*
16. Баулін Ю. В. Вступне слово «20 років конституційному правосуддю в Україні: досягнення та перспективи в умовах трансформації правових механізмів захисту прав людини». *Конституційний контроль і процеси демократичної трансформації у сучасному суспільстві: зб. матеріалів міжнар. конф., присв. 20-річчю Конституційного Суду України. Київ: ВАІТЕ, 2016. С. 12–21.*
17. Шевчук С. В. Судовий захист прав людини: практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. Київ: Реферат, 2006. 848 с.
18. Фулей Т. І. Застосування практики Європейського суду з прав людини при здійсненні правосуддя: наук.-метод. посіб. для суддів. 2-ге вид. випр., допов. Київ, 2015. 208 с.

References:

1. Todyka, Ju.N., Todyka, O.Ju. (2004). *Konstitucionno-pravovoj status cheloveka i grazhdanina v Ukraine*. Kyiv: Kontsern «Vydavnychyy Dim «In Yure» [in Russian].
2. Kolisnyk, V.P., Barabash, Yu.H. (Eds.). (2008). *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny*. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
3. Mahnovs'kiy, I.Y. (2003). *Narantiyi prav y svobod lyudyny ta hromadyanyna v pravi Ukrayiny (teoretyko-pravovyy aspekt)*. *Candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
4. Kushnirenko, O.H., Slin'ko, T.M. (2012). *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny u zapytan' y vidpovidyakh*. Kharkiv: Maydan [in Ukrainian].
5. Barabash, Yu.H. (2009). *Pravova polityka u sferi prav lyudyny: shlyakhy Pidvyshchennya effektivnosti*. *Pravo Ukrayiny*, 4, 55–61 [in Ukrainian].
6. Fedorenko, B.L. (2016). *Konstytutsiyne pravo Ukrayiny*. Kyiv: Lira-K [in Ukrainian].
7. Lyusher, F. (1993). *Konstytutsiyne pravo i svobod osobystosti*. Moscow: Vydavnycha hrupa «Prohres» – «Univers» [in Russian].
8. *Konstytutsiya Ukrayiny. Naukovo-praktychnyy komentar*. V.Ya. Tatsiy, O.V. Petryshyn, Yu.H. Barabash et al. (Eds.). (2011). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
9. Holovaty, S.P. (2015). *Triada yevropeys'kikh tsinnostey – verkhovenstvo prava, demokratiya, prava lyudyny – yak osnova ukrayins'koho Konstytutsiynoho ladu: Part 3: Prava lyudyny (st. 3 Konstytutsiyi Ukrayiny)*. *Pravo Ukrayiny*, 1, 13–90 [in Ukrainian].

10. Rechys'tkyy, V.V. (2016). Konstytutsiynе АВV. Kharkiv: TOV «Vydavnytstvo «Prava lyudyny» [in Ukrainian]
11. Pro zabezpechennya prava na spravedlyvyvy sud: Zakon Ukrayiny vid 12.02.2015 r. № 192-VIII. URL: [http:// zakon.rada.gov.ua/go/192-19](http://zakon.rada.gov.ua/go/192-19).
12. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 9-zp vid 25.12.1997 r. (pravoruch za zvernennym zhyteley mista Zhovti Vody). (1998). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 1, 169*.
13. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny № 26-rp/2009 vid 19.10.2009 r. (pravoruch Pro vnesennya zmin do deyaky zakonodavcho AKTIV Ukrayiny odnosytel'no vivoriv Prezydenta Ukrayiny). (2009). *Visnyk Konstytutsiynoho sudu Ukrayiny, 6, 56*.
14. Rishennya Konstytutsiynoho Sudu Ukrayiny vid 25.11.1997 r. (sprava hromadyanky Dzyuby H.P. odnosytel'no prava na oskarzhennya v sudi nepravomirnikh Diy posadovoyi osoby). (2003). *Ofitsijnyj visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine, 28, 100*.
15. Ostapenko, V.V. (2016). Shchodo deyakuh problem realizatsyy prava na konstitutsiynu Skarhu. *Pryntsypy suchasnoho konstitutsionalizmu ta Osnovnyy Zakon Ukrayiny. IX Todikivs'ki chytannya: proceedings of the Scientific International Conference (4–5 lystopada 2016 r.)*. A.P. Get'man (Ed.). Kharkiv: TOV «Vydavnytstvo «Prava lyudyny», 221–223 [in Ukrainian].
16. Baulin, Yu.V. (2016). Vstupne slovo «20 rokiv konstitutsiynomu Pravosuddya v Ukrayini: Dosyahnennya ta perspektyvy v uslovyyakh transformatsiyi pravovykh mekhanizmv zakhystu prav lyudyny». *Konstytutsiynyy kontrol' y protsesy demokratychnoyi transformatsiyi u suchasnosti suspil'stvi: proceedings of the Scientific International Conference*. Kyiv: VAITE, 12–21 [in Ukrainian].
17. Shevchuk, S.V. (2006). Sudovyy zakhyst prav lyudyny: Praktyka Yevropeys'koho Sudu z prav lyudyny u konteksti zakhidnoyi pravovoyi tradytsiyi. Kyiv: Referat [in Ukrainian].
18. Fuley, T.I. (2015). Zastosuvannya praktyky Yevropeys'koho sudu z prav lyudyny pry zdiysnenni pravosuddya. Kyiv [in Ukrainian].

Остапенко В. В. Гарантии субъективных прав и свобод как элемент правового статуса человека и гражданина.

Раскрыто место судебных гарантий в системе юридических гарантий конституционных прав и свобод человека. Рассмотрена классификация юридических гарантий конституционных прав и свобод человека. Проанализированы место и значение права на справедливое судебное разбирательство в системе юридических гарантий прав человека через призму рассмотрения практики Европейского суда по правам человека в сфере применения ст. 6 Конвенции о защите прав и основных свобод человека.

Ключевые слова: гарантии; права человека; юридические гарантии; суд; судебная защита; конституционная жалоба.

Ostapenko V. V. Guarantees of subjective rights and freedoms as an element of the legal status of a person and a citizen.

The place of judicial guarantees in the system of legal guarantees of constitutional human rights and freedoms is disclosed. The classification of legal guarantees of constitutional human rights and freedoms is considered. The place and significance of the right to a fair trial in the system of legal guarantees of human rights are analyzed through the prism of consideration of the practice of the European Court of Human Rights in the sphere of application of Art. 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

Keywords: guarantees; human rights; legal guarantees; court; judicial protection; constitutional complaint.

Надійшла до редколегії 10.12.2017 р.